

KAREL KRÁL

ZPOVĚĎ KOLONIALISTY

VZPOMÍNKY NA TOGOLAND

Marně vzpomínám, kde a kdy jsem poprvé slyšel o dávném plánu získat pro právě vzniklé Československo v Africe koloniální území. Snad už jako dítě a třeba ve stejné době, kdy mi kdosi vyprávěl o jiném tehdejší „projektu“, o propojení naší země koridorem s Jugoslávií. Obojí se na mně zřejmě podepsalo. Např. ze známek, které jsem sbíral, se mi zvláště líbily ty africké, s přetisky nových zemí. Nejspíš jsem legendární českou kolonii toužil objevit. Po historických okolnostech českého imperiálního snu – volně navazujícího na senzační dobyvatelský obraz husitů na břehu Baltu – jsem nepátral, mentálně jsem na něj ovšem připraven byl. Dnes sice rozumně děkuji osudu, že Československo žádnou kolonii nezískalo, jenže v srdci po ní asi pořád toužím. Ačkoli, kdo ví. Možná, kdybychom my Češi trauma kolonizátora, který se má co stydět, prožili, byli bychom lepšími lidmi, než jsme. Takhle máme tu naši vysněnou kolonii hlavně za území pohádkově mytické... a mystifikační¹⁾. Za jistých okolností má český, ne zcela seriózní přístup velké přednosti. Kdo ho ovládá, ten umí s rozverností klauna-akrobata balancovat na hraně mezi pravdou a nepravdou

¹⁾ Důkazem budiž nejen *Vzpomínka na Togoland*, ale např. i koláž Ewala Murrera, velmi věrohodná pohlednice ke sletu Sokolské župy Togo. Najdete ji za tímto článkem spolu s Murrerovou epickou básní *Národ Boko*.

(mystifikaci), vážností a ironií. Pak může divák (jako já při představení Handa Gote), který vždy inklinuje k zaujetí postoje, náhle – mezi smíchem – zaváhat, zda opravdu dobře rozpoznává i co je a co není správné, zda bezpečně rozlišuje poctivost od falše.

Vzpomínky na Togoland mají formu konference uspořádané ke stému výročí vzniku Československého Toga. U jednoho stolu sedí dva bílí moderátoři (Tomáš Procházka a Veronika

Švábová), u druhého „expertů“, černocho (Papis Nyass) a míšenka (Angela Nwagbo), která od počátku pouští na gramofonu různé desky, zejména africký funk. Uprostřed na stěně visí velké projekční plátno, na jehož stranách se nacházejí vlajky České republiky a Toga, za „barevnými“ účastníky je i školní mapa Afriky. Řečníci, mezi nimiž má hlavní slovo akurátní Procházka, jenž nosí oblek i prvorepublikové důstojný vous a bustózní výraz, nejprve vyličí, za

Vzpomínky na *Togoland, Handa Gote research & development*, 2021. Na předchozí straně= Tomáš Procházka v masce; na této straně= Veronika Švábová, Tomáš Procházka, Papis Nyass a Angela Nwagbo

FOTO ZUZANA LAZAROVÁ

jakých okolností jsme se v roce 1920 stali „*historicky poslední koloniální velmocí*“, co jsme v Togu vybudovali a co z něj získali a jak naše vzájemné vztahy vypadají po osamostatnění Toga v roce 1958. Že to byl a je pro všechny jednoznačně přínosný, pozitivní vztah, dokazují dokumenty (např. filmový týdeník z roku 1935), osobní svědectví obou expertů, pohlednice, knihy, hračky

a jiné relikvie^{2/}, a nikoliv naposled i z desek pouštěná hudba, zejména píseň *Togo, není to mnoho*

^{2/} Ne náhodou si může divák vybavit inscenaci *Mraky* téhož souboru, kde Veronika Švábová použila mnoho skutečných rodinných relikvií. Ze své osobní sbírky čerpá i zde, zcela jistě tehdy, když předvádí sérii knížek o černouškovi zvaném Paví očko, které ilustroval její dědeček, Rudolf Šváb.

Karla Hašlera a africká, intonačně „odvážná“ a bubínky doprovázená dechovka s voničkou českých lidovek. Celá ukázka šťastného souladu lidí odlišných barvou pleti i kulturními zvyky je natolik přesvědčivá a technicky dokonalá, až může divák zaváhat, zda to není pravda a zda jsme kolonii v Africe skutečně neměli. Filmový týdeník náležitě „prská“, jeho komentátor má

starodávnou dikci a používá dobové výrazy, slovosled i obavy: „*Jediným východiskem z této slepé uličky jest postoupení malých území koloniálních s pruhem mořského pobřeží i menším národům evropským, u nichž není třeba se obávat imperialistického poblouznění, a jež dávají záruku schopnosti pro civilizační dílo, pro účast na velké stavbě.*“ Zvláště přesvědčivá je nahrávka Karla Hašlera: jasný dobový šlágr vhodný pro všechny oldies stanice. Však taky ne jeden divák nezapochoyboval o pravosti tohoto songu.³⁾

Mystifikace má neodolatelný vtíp, přičemž detailů k smíchů je široká škála, počínaje informací, vtípnou pro intelektuálněji založené publikum, že našim prvním guvernérem v Togu byl básník Viktor Dyk, a konče záběry dvou srandovně se natřásajících polonahých afrických slečen, ilustrujících „divošské tance“ předváděné kolonizátorům odměnou za jejich dobru. Představení však nevyvolává jen potěšení z legrační mystifikace. Já – i když jsem věděl, že jde o mystifikaci a smál se tomu – jsem v srdci pocítil i opravdovou radost z demonstrování česko-afrického souladu. Kdybychom bývali byli kolonizátoři, byli bychom zajisté kolonizátoři navýsost laskavými, vysoce

³⁾ I Barbora Etlíková uvěřila: viz *At žije travestie*, Podhoubí, 13.9.2021. Ve skutečnosti, která je před diváky utajovaná, jde o dílo – až na název, pod kterým dle legendy Hašler píseň napsal – ryze současné: text Tomáš Procházka, hudba a klavír Vojtěch Procházka, housle Milan Jakeš a zpěv Ondřej Wajsar. Díky T.P. zde mohu tvůrce odtajnit.

humánními vzory imperialistů holubičí povahy. Jen v pozadí sladkého mámení se objevovaly „škrábance“, vady podobné těm, které způsobují zmíněné poruchy při projekci starých filmů či praskání starých desek. A nejedná se pouze o verbální projevy jako třeba slib novoapečených kolonizátorů, že v Togu zavedou co možná nejdokonalejší obdobu „*bělošského způsobu života*“ a že budou pracovat nejen „*na hospodářském prospěchu své vlasti, a tedy celého světa, nýbrž i na sblížení národů ve společné práci pro zajištění bílé rasy a pro ochranění světa před novou pohromou strašného konfliktu v budoucnu*“. Všudypřítomná disonance je zprvu nenápadná, a nakonec do uší bijící při zvuku africké dechovky. Ta vyhrává dlouho, k poslechu i k tanci, do něhož se dají oba páry na scéně, a to se starodávnými celohlavovými maskami lidí černých i bílých.⁴⁾

Taneční kreace by mohla být klidně pointou, jenže není. Tomáš Procházka masku odloží, zadýchaný se chopí mikrofonu, a prozradí divákům, že je oklamali, že Togo nebylo naší kolonií, že chtěli s Handa Gote především „*naplnit požadavky festivalu současného divadla v Berlíně a dostat se tak projednou se svou prací také za hranice ČR*“. Bez úspěchu. A litostivě dodá: „*Nikdy jsme nikoho nekolonizovali, nevozili jsme si otroky a za dovezenou kávu, čaj, kakao, pomeranče a buráky jsme vždy řádně zaplatili. Nikdy jsme neměli žádné výhody a nemáme*

⁴⁾ Udělané jsou – říká se v představení – v dílně na papírenské a karnevalové zboží v Zákupech u Českých Lápech dle více než stoletých forem.

je ani dnes.“ Na ryze tesknou strunu pak udeří píseň *Země odkud přicházím* (verze zpívaná Josefem Zimou), přičemž za klip k ní slouží africké záběry, např. dovádějící surikaty. Je to pochopitelně k smíchu, jenž ovšem nezruší rozcitlivělost nad zemí „*snů a bájí*“, ani pocit, že na nás, tak slušných a humánních, byla spáchaná křivda. I když tedy divadlo přiznalo barvu, ukázalo se, že slupka mystifikace je vrstevnatá a odolná.⁵⁾

Ještě nenápadnější je podíl mystifikace na sekvenci, v níž se Angela a Papis (řečeno „natykačku“, jak je dnes soudružským zvykem) díky bělošským maskám mění na zástupce Handa Gote, kteří představují „svou“ divadelní skupinu. Věty velmi připomínají sebehodnocení z grantových žádostí. Nejspíš je i citují, leč ne doslova. Touhle evaluací si dodávají lesk, neboť per ústa (coby záměrné fake news) realizují i co se dosud nestalo: slavné zahraniční štace (až po Wiener Festwochen) a divadelní ceny (od Thálie po Georg-Büchner-Preis). Srdce mystifikátorovo se zaraduje, když zjistí, že i tentokrát zní fikce divákům jako pravda pravdoucí. Podobně automaticky je ovšem přijímána i verbální nafoukanost složitých vět špikovaných cizími výrazy, které mají současní oratoři běžně za piedestaly své a svých projektů, na něž po-

⁵⁾ Odolnost připomíná jednu mou oblíbenou židovskou anekdotu: Potká Kohn Roubička a říká: Tuhle, jak jste byl u nás, se nám ztratily stříbrné přibory. Roubiček se naštve: To si jako myslíš, že sem vám je ukradl? No? – povídá Kohn – Ony se pak našly. Ale to víte: stín podezření zůstává.

žadují grantové peníze. Návyk na ten sloh se pak „propisuje“ (jak se nyní též s oblibou říká) do běžné mluvy náležitě generace, společenské vrstvy, případně umělecko-vědecké „kliky“ divadelních akademiků, kterým je i Tomáš Procházka. Takový člověk pak může bez mrknutí oka prohlásit: „Vnímáme divadlo především jako laboratoř. Tímto paradigmatem je jakýsi pedagogický model – divák se emancipuje a snaží se získávat nějaké informace. Výměna je oboustranná. Námi předestřeny narativ je proto výsledkem procesualního aktu dvoustranné smlouvy a vyjednávání.“ Z út maskou obělené Angely zní tato a podobná slova – byť původně nejspíš myšlená zcela vážně – sebeironicky. Mystifikace mění optiku. Jako když sundáme brýle (a naslouchátka) mámení, všimneme si pokřivených tvarů a falešných tónů. Což – dodávám – není pro nikoho právě příjemný zážitek.

Podle sebe soudím, že se nejvíc divák ošije v sekvenci, kdy si páry prohodí role. Původně bílí moderátoři v černošských maskách (Procházka navíc má coby exotický límeček kolem krku vnější kruh z terče na šípky) nejprve přinášejí a po podlaze rozprostřou zebří kůži, na ni položí dva sloní kly, pytle s kávou z Toga a jakési nerosty, aby pak v rolích expertů vyprávěli o svých setkáních s českým rasismem (od „černý neobsluhujeme“ po nabídku vystupovat v kapele, protože, když je černá, určitě dobře zpívá). Druhý, „český“ pár oponuje: „*Rasista pouze říká, že jsou rozdíly mezi rasami a snaží se nějaké najít. Asi se shodneme na tom, že černoši rychle běhají, mají větší rty a nosy, jsou*

*hnědí až černí. /... / Když se podíváte do výro-
jových oddělení světových firem, většinou tam
najdete bělochy a Asiaty. /... / Tak to prostě je.
Podívejte se, co dokázala bílá civilizace a co
černá, co se týče technického pokroku a vzdě-
lání. Nějak mě nenapadá, co dala Afrika světu
z věcí jako je auto, parní stroj, počítač, televize,
telefon, letadlo, mikroskop, knihtisk, antibiotika,
kalkulačka. /... / Rasista není ten, kdo konstatuje
objektivní fakt, že mezi rasami jsou rozdíly. Každý,
kdo neuznává, že existují různé rasy, je
asi idiot. Zkrátka: nebojíme se říkat pravdu.
Nicméně: označovat nás za nějaký zaostalý
rasistický národ je nesmyslné.“ Právě během
obhajoby naší „pravdomluvnosti“ jsem absol-
voval vývoj od pocitu, že s těmi slovy vlastně
souhlasím, po zděšení, že jsem s nimi souhlasit
mohl. Ano, většina lidí by zřejmě odmítla segre-
gaci, a stejná většina by si zřejmě neuvědomila,
že podstatou rasismu nejsou jeho vnější pro-
jevy, nýbrž vnitřní pocit povýšené odlišnosti,
nadřazenosti.*

Ani toto poznání však nepředstavuje závě-
rečný zlom *Vzpomínek na Togoland*. Poslední
obhajoba Čechů, kterou lámanou češtinou sdě-
luje Papis, končí prohlášením, že „*komu dělá
potíž být Čechem, nemusí tady s námi žít*“. V tu
chvilu se na plátně objeví logo TV ČESKO a sle-
dujeme reálnou anketu uspořádanou na dnešní
pražské ulici touto fiktivní stanicí. Otázka, kterou
kolemjoucí dostávají, nás vrací do původní
mystifikující dimenze: „*Jak se vám žije s třetí ge-
nerací přistěhovalců z Toga?*“ Je pozoruhodné,
že nikoho ze zachycených občanů a občanek

otázka nezarází, jen mladá dvojice řekne, že
se s nimi nesetkává. Ostatní pro názor nejdou
daleko. Jednou se jich „*spousta začlenit ani
nechce*“, jindy „*pokud jsou to slušní lidé, tak
můžou být kdekoliv*“, a nakonec ten nejusměva-
vější ze zpodobaných Čechů pronese nejtvrdší
a tudíž i nejnesmyslnější soud: „*Ať si každé
zůstane tam, odkud patří. Nazdar.*“⁶⁾ Na an-
ketu bezprostředně navazuje němé karaoke:
jen hudba a promítaný text. „*Ebony and Ivory
live together...*“ zní slova optimistického songu
Paula McCartneyho a Stevieho Wondera z po-
čátku 80. let, herci odkládají masky, podávají si
ruce a klání se. Je konec. Nikoliv ovšem rasismu
a kolonialismu.

**Vzpomínky na Togoland, připravili a spolupra-
covali Havlová, Housková, Nwagbo, Švábová,
Brejcha, Bůřil, Dörner, Hybler, Chmelař, Jedinák,
Jiříčka, Jakeš, Ježek, Kopřiva, Krupanský, Kyš-
perský, Mennsdorf-Pouilly, Mikyska, Nyass,
Poláková, Procházka, Procházka, Svatoš, Švejda,
Tarnovski, Vitvar, Wajsar a Zika, Handa Gote
research & development, premiéra 6. 9. 2021
(Alfred ve dvoře)**

redakce Vladimír Mikulka

⁶⁾ Zubatě se šklebicí pán se do produkce Handa Gote tak úžasně hodil, až jsem zaváhal, zda přeci jen nejde o herce. Kupodivu jsem ani trochu neza-
pochyboval, že byla zpodobaným ona otázka oprav-
du položena.